

фрагменты

фрагменты

Паліна Качаткова

...музеі да часу
захоўваюць чужыя таямніцы...

Цені

Экскурс, напісаны былой музейнай супрацоўніцай

*“Здаецца, што дні твае працякаюць скрэзъ пальцы,
нічога не даючы і нічога не пакідаючы,
а вось тут так блізка, за гэтай агароджай,
жывое жыцьцё, жывое ічасьце”.*

Максім Багдановіч,
“Стары Крым”, 1915 год.

Летам 2003 году невядомыя таямнічыя сілы абудзілі ў маёй душы музейнага супрацоўніка. Вельмі дзіўнае адчуванье. Асабліва, калі ўлічыць, што апошняя пяць гадоў я знаходзілася ў сферы далёкай ад музейнага жыцьця. Летам 2003 году – быццам бы нехта вышмаргнуў штэпсель з адной разеткі і пераключыў у другую. У выніку пераключэння ў ліпені я накіравалася па маршруце Феадосія – Стары Крым – Кектэбелль, па мясцінах, дзе разгортаўся курортны раман Максіма Багдановіча і было напісане тое, што цяпер называюць “інтymным дзённікам паэта”.

Самастойнасць.

Летні адпачынак Максіма Багдановіча 1915 году меў наступствы:

1. "Паездка дала добры вынік: ён прыехаў бадзёрым і вясёлым", — так съцвярджаў бацька паэта ў "Матэрыялах да біяграфіі Максіма Адамавіча Багдановіча".

2. Падрыхтаваныя троі нарсы — "Феадосія", "Стары Крым", "Паездка ў Кектэбель", упершыню надрукаваныя ў часопісе "Рускі экспкурсант" (№1-3). Нарсы зъмястоўныя, але ня надта папулярныя. Можа таму, што напісаныя на рускай мове і адлюстроўваюць дастаткова далёкую ад Беларусі рэальнасць — поўдзень.

3. Уласнаручна занатаваныя інтymныя падрабязнасці курортнага раману паэта, гэтак званы "Інтymны дзённік паэта", на рускай мове. Тэкст выклікае расчараўваныне ў таго, хто прачытаў, і вялікую цікавасць таго, хто ведае пра існаваныне тэксту, але не чытаў. Варта адзначыць, што ў нарсыах "Феадосія", "Стары Крым", "Паездка ў Кектэбель" адлюстроўваецца той жа самы час і прыкладна тыя ж самыя падзеі, што і ў дзённіку. У нарсыах згадваецца і адчуваецца прысутнасць жанчыны — той самай. Толькі чытаць трэба ўважліва. Уражвае, што ўсе архітэктурныя і прыродныя помнікі, убачаныя Багдановічам, захаваліся.

4. Верш "Забудется многое, Клава" на рускай мове. У апошні час ён набывае ўсё большую папулярнасць у сувязі з tym, што аб'ект у інтymным дзённіку і верши адзін — Клава.

5. Партрэт Максіма Багдановіча, зроблены невядомым мастаком.

Лета 1915 году — фактычна адзіны перыяд дарослага жыцця паэта, які расьпісаны літаральна па днях (ёсьць аналогія — дзіцячы адпачынак у Вязьзі, адкуль маці амаль што кожны дзень пісала лісты бацьку, фіксуючы ўсе дробязі, дэталі і падрабязнасці побыту і асаблівасць стасункаў у сям'і і па-за ёю).

Падзеі лета 1915 году Максім Баг-

Максім Багдановіч. Партрэт, зроблены ў 1915 г.

дановіч занатоўваў уласнаручна. Ён быў тады 23-гадовым студэнтам-юрыстам. У матэрыялах да біяграфіі Максіма Багдановіча бацька паэта Адам Багдановіч пісаў, што Максім "у 1915 годзе ездзіў **самастойна** ў Крым і вельмі ўдала абраў месца для пасялення ў Старым Крыме: гэта адна з лепшых кліматычных станцыяў. І ў лістах і ў аповедах ён вельмі хваліў кліматычныя ўмовы гэтага месца і таннае жыццё. Нават напісаў артыкул па гэтым пытанні ў "Рускі экспкурсант" П.А.Крыцкага... Паездка дала добры вынік: ён прыехаў бадзёрым і вясёлым".

Звычайна, калі гавораць пра Крым і Багдановіча, то адразу згадваюць пра апошнія дні і магілу ў Ялце, а Феадосію і лета, пасля якога ён быў "бадзёрым і вясёлым", забываюць. Радасць жыцця выцягнула самотнай съмерцю ў Ялце... Ці гэта павярхояўнасць, ці наадварот — штосьці глыбокая? Чаму не ўваходзяць Феадосія, Стары Крым і Кектэбель у сферу нашай культуры? Ці толькі таму, што ня ўведзены ў культурны зварот? Калісьці і Кектэбель быў месцам, вядомым толькі tym, што там зъбіралі сердалікі, а пасля ў рускай культуры стаў культавым месцам, бо

там дом Валошына, там жыла маладая Цьвятаева і г.д.

Феадосія.

Па Феадосіі Максім Багдановіч гуляў, падрабязна разглядаў і занатоўваў свае ўражаньні ад помнікаў і музейных экспанатаў, людзей, калі яшчэ ня ведаў, што наперадзе ў мястэчку Стары Крым яго чакае летняе кахранье. А ўжо нарысы “Стары Крым” і “Паездка ў Кектэбель” напісаныя пасъля таго, як...

Калі параўноўваць нарысы “З летніх уражаньняў” і гэтак званы “інтывны дэйнік”, то атрымліваецца, што мы маєм два тэксты, у якіх паралельна апісваюцца (альбо наадварот прапускаюцца і не дагаворваюцца) адны і тыя ж рэчы і звязы.

Так атрымалася, што ў сваім жыцці Максім Багдановіч напісаў шмат – рэпартаажы з залы суда, нарысы, публістыка, рэцензіі, сацыяльныя эсэды, апавяданьні – цэлы том. Тыя ж падарожныя нарысы “З летніх уражаньняў” – вельмі цікавыя, але ці шмат хто з тых, што любяць і ведаюць паэзію Багдановіча чытаў ягоныя нарысы пра Крым? Ня шмат. Дзіўна, тым больш, што цяпер падарожныя нататкі вельмі модныя. Можа непапулярнасьць нарысаў звязаная з тым, што напісаныя яны для съпецяялізаванага выданья “Рускі эккурсант” з прагматычнай мэтай – зацікаўці патэнцыйных турыстаў пачатку мінулага стагоддзя, распавесці ім, што і дзе трэба глядзець?

Але, калі напачатку нататкі мелі прыкладны характар, то для нас цяпер

істотна і цікава тое, што сам Багдановіч бачыў у Феадосіі.

Можна прыехаць у Феадосію і заўважыць розныя рэчы – для кожнага Феадосія будзе свая. Можна сказаць, напрыклад – “сімпатычны маленькі гародок, ракушкі на пляжы” ці “тыповы савецкі горад з пяціпавярховікамі”. Можна ўбачыць пяціпавярховікі, а можна глядзець на дамкі з чырвонай патрэсканай дахоўкай і паўднёвымі ўнутранымі дворыкамі, у якіх працякала бурліва жыццё. Ёсьць яшчэ варыянт — паставіць сабе за мэту паглядзець тое, што прыцягнула ўвагу Максіма Багдановіча, тое, што ён апісаў у сваіх падарожных нарысах. І сёньня мы маєм магчымасць абысыці ўсе мясьціны, якія выклікалі захапленыне ў Багдановіча ў 1915 годзе. У Феадосіі захавалася амаль усё — старыя вуліцы, якія вядуць да мора, дамкі белыя з гарбатай дахоўкай, музейная экспазіцыя, Генуэзская крэпасць, Армянскія цэрквы XIV стагоддзя.

Можна спакойна дакрануцца да мармуровых львоў з адшліфаванымі сыпінамі, пра якіх Багдановіч напісаў так: “Ля самага ўваходу ў музей ляжаць два мармуровыя львы, грэчаскай работы і вельмі старажытнай эпохі”. Львы, якія ляжали ля ўваходу ў музей, цяпер ляжаць ва ўнутраным дворыку музея.

Толькі раней музей стаяў на Мітрыдатавай гары, як Парфенон – гэта ідэя папулярнага мастака Айвазоўскага – фундатара музею. Праўда, будынак музею быў зруйнаваны падчас Другой сусветнай вайны, а экспанаты захавалася, як і мармуровыя львы, якія перажылі шмат эпохай і цывілізацыяй, перажылі Багдановіча і нас перажывуць... І ў Багдановіча была падобная думка, ён разважаў, як зьмяняліся народы і культуры. “І калі патрэбны “рэчавыя доказы” гэтай гістарычнай чарады, то з'вернемся па іх у музей”. А слова злучэныне “рэчавыя доказы” яшчэ раз нагадвае нам, што Максім Багдановіч быў юристам па адукацыі.

Побач з львамі бачым грэцкае надмагільле, калоны самыя розныя — з арабскай вязью, грэцкім і армянскім надпісамі, пліты з гербамі Генуэзской рэспублікі. Музейная калекцыя перане-

Будынак Кізільташскага кляштару. 1985 г.

сеная з Мітрыдатавай гары ў невялікі будынак на галоўнай вуліцы Феадосіі, якая вядзе да мора. Экспанаты захаваліся добра, хация, відаць, у той час, калі музей наведаў Багдановіч, экспазіцыя была большая.

У феадасійскім музеі Максіма Багдановіча ўразіла дробная пластыка, ён занатаваў: “Дастаткова ў музеі і старажытнагрэчаскіх статуэтак, праўда, дробных, але цікавых, напрыклад, хация б па выразнасці твараў”. Яны і дагэтуль тут — маленькая тэракотовая статуэткі — жанчыны, дзеці, мужчыны. Мармур і бронза ў грэкаў выяўлялі звычайна герайчныя постаці, а тэракотовыя былі бытавога характару, пры пахаваньнях іх часта клалі ў магілы. Сярод статуэтак асабліва ўражвае Актар без галавы — ён зьняў маску і трymае ў руцэ. Галава адкалолася і страчаная незваротна ў невядомыя часы.

Ёсьць у музеі рэчы, датычныя культуры іранамоўных качэунікаў, сярод іх статуэткі сармацкіх багоў — з адсутнымі тварамі. Качэунікі пакінулі на поўдні і вялікіх Каменных баб, адна з іх сустракае нас пры ўваходзе ў музей. Ёсьць у экспазіцыі і дзъверы з чорнага дрэва з Армянскай царквы, якія ўразілі Багдановіча.

Той, хто не трывае музейнага паветра, можа наведаць Генуэзскую крэпасць у Феадосіі, у якой з часоў Багдановіча мала што зьмянілася. Хіба што шырокія муры страцілі яшчэ некалькі каменінёў, але асноўны выгляд такі самы. Крэпасць зарасла дзікай геранню. Мы агледзелі чатыры армянскія царквы, якія Багдановіч таксама бачыў. Армянскія цэрквы складзеныя з мясцовых каменю жаўтавата-бурунатнага колеру, які надае ім абаяльнасць. Вельмі сціплыя, але ўражваюць сваёй старажытнасцю, годнасцю і натуральнасцю ў краявідзе на тле мора і гор. Прыйчым адна з іх крыжова-купалавая цяпер дзейнічае, як руская праваслаўная, але ля ўваходу ляжаць старажытныя армянскія пліты — Хачкары, а замест Царскіх варот — армянскі алтар з разбой па камені. Астатнія цэрквы — маленькая прамавугольныя базілікі бяз купалу. Яны стаяць замураванымі, уверсе жывуць стрыжы. Адна з цэрквай Іаана Багаслова, другая съятога Стэфана.

Дом у Старым Крыме, у якім мяркуеца жыў М.Багдановіч летам 1915 г..

Каля аднаго з храмаў унутраны дворык з базамі калонаў.

Генуэзская крэпасць (Феадосія, Судак) не папулярызаваліся ў Савецкім Саюзе. Я падазраю (ня ведаю гэтага дакладна), што ў Савецкім Саюзе існавала субардынацыя помнікаў. Узяць хоць бы Мірскі замак — першакласны помнік, але таксама не папулярызаваўся. Ці храмы Вільні. Галоўныя помнікі былі расейскімі помнікамі, так як гісторыя СССР, была гісторыяй рускага народу, усе астатнія згадваліся ў некалькіх абзахах. Так і тут — навошта ўслыўляць Генуэзскую крэпасць, калі можна славіць, напрыклад, Пскоўскую.

Ад армянскіх цэрквей мы пайшли да мора, бачылі затанулыя караблі — іржавы металалом, які разваливаеца ў марской вадзе. Прайшлі рыбгас з адметнай назвай “Волна революции”. Выйшлі да лодачных гаражоў, дзе іржавыя рэйкі сышодзяць у воду, пакрытыя водарасцямі. Там сядзёў распрануты да поясу чалавек на металёвым зэдліку і глядзеў удалячынъ. І такое ўражаньне было, што сядзіць ён тут вельмі доўга. Я спытала: “Можа ў вас ёсьць запальніца ці запалкі — прыпаліць?” Ён моўчкі ўстаў, пайшоў, нічога не адказаўшы, вярнуўся і вельмі ветліва даў запаліць, пры гэтым не сказаўшы ні слова. Зноў прысেў і стаў глядзець удалячынъ.

Добра, больш я ня буду параўноўваць тое, што бачыў Багдановіч і тое, што бачылі мы. Гэта трэба адчуць, як адчуваеш марское паветра і паўднёвую цеплыню. Гэта трэба пабачыць, як ба-

чиш вялікага бліскучага на сонцы
смарагдавага жука, які залятае ў закі-
нутую кельлю старажытнага армянска-
га манастыра ў гарах.

У каго ёсьць жаданьне апынуцца ў
атмасфери курортнага раману Максіма
Багдановіча, можа наведаць Феадосію,
Стары Крым і Кактэбель.

Летніе каханье.

Мы часам лёгка падзяляем блуд
(бруд) і каханьне і робім памылку. Раз-
важаем на ўзоўні штодзённай съядо-
масыці. Вядома, лягчэй уявіць чисты ра-
ман з кузінай ці з сястрой гімназічнага
сябра, чым паэта на пляжы з Клавай. Гэ-
та першапачатковы погляд. Чисты пла-
танічны раман з кузінай — іdealізацыя.
Рэальнасць — курортны раман з Кла-
вой. Але мы ня мусім засмучацца, тым
больш, што курортны раман Максіма
Багдановіча на фоне некаторых узоруў
сучаснай беларускай экслібіцыянісцкай
прозы, выглядае высокай паэзіяй.

Ва ўсе часы летніх раманаў было
безыліч, але кожны чалавек перажывала
іх па-свойму. І асаблівасць раману (пры
ўсёй яго зынешній банальнасці) зале-
жыць ад таго, хто зъяўляецца аб'ектам і
суб'ектам. У дадзеным выпадку суб'ек-
там зъяўляецца Максім Багдановіч.
Клава не такая значная, хаты яна такса-
ма магла быць цікавай жанчынай, але, на
жалъ, мы амаль нічога пра яе ня ведаем
— што было да сустрэчы з Багдановічам,
і што было паслья. Наўрад ці даведаем-
ся. Вядома, што Стары Крым, дзе
адпачывалі Максім Багдановіч, Клава і
яе сястра, быў месцам, якое выбіралі для
адпачынку людзі з проблемамі са здаро-
ўем, з сухотамі. Гэта было лета 1915
году, зусім хутка пачалася эпоха
зламаных лёсаў, заўчастных съмерцяў,
разарваных кантактаў, эміграцыяў і за-
бытых магілай. Наўрад ці мы даведаем-
ся пра Клаву і прыйдзем ускладыці кветкі
на яе магілу.

І нельга сказаць, што Максіма Баг-
дановіча мы ведаем добра, як нельга
сказаць, што магіла Максіма Багданов-
віча ў Ялце — менавіта ягоная магіла...

Але ўсё ж такі нешта мы пра Максіма Багдановіча ведаем. Вядома, калі б архіў паэта ня зынік падчас Другой сусь-
ветнай вайны — ведалі б болей, прачыталі
б перапіску, у тым ліку з Клавай (па
словах бацькі, такая перапіска існавала).
Але мы ведаем ягоную паэзію, прозу,
ведаем пра трагічны лёс, пра заўчасную
съмерць. Гуэтым кантэксьце, у кантэксь-
це яго асобы, ягонага лёсу, курортны
раман пераастае межы банальных
раманаў. Звычайна чалавек зъяджае з
курорту і ўсё забывае, але для Багдано-
віча было ня ўсё так проста... Ен ўсё
занатаваў, паслья расказваў пра гэту
гісторыю прыяцелям, якія ў сваю чаргу
пакінулі ўспаміны, у якіх засведчылі,
што летніе каханьне моцна паўплывала
на Багдановіча.

Эксперты.

Чалавеку хацелася гэта запомніць, і
ён запісаў. Чаму ён хацеў гэта запісаць,
чаму ён хацеў гэта памятаць? Гэтае

*Маці М. Багдановіча Марыя Апанасаўна
з сынам Вадзімам.*

пытанье неаднаразова абмяркоўвалася ў Літаратурным музеі Максіма Багдановіча. І кожны раз узьнікалі дзъве асноўныя версіі:

1. Ён занатоўваў, каб пасыля выкарыстаць у літаратурным творы;
2. Ён пісаў гэта выключна для сябе, занатоўваў, каб захаваць усё да дробязі, нічога не забыць.

Але ўдзельнічалі ў абмеркаваныні музейныя супрацоўнікі, у асноўным жанчыны. А калі пагаварыць на гэтую тэму з людзьмі бліжэйшымі да Багдановіча і па ўзросце, і па адукацыі – з 23-х гадоўмі юрыстамі? Я так і зрабіла. Пагаварыла. Самае дзённае, што вынік прыкладна такі самы. Адзін сказаў, што дзёньнік ствараўся дзеля таго, каб у перспектыве стаць літаратурным творам. Другі сказаў, што Багдановіч рабіў запісы дзеля “кадыфікацыі” – сістэматызацыі, каб пасыля самому лепш разабрацца ў тым, што з ім адбылося. Мне бліжэй версія “для сябе”, дзёньнік як інструмент самааналізу, як форма пратэсту супраць мастацкай творчасці, супраць вымыслу і домыслу. И ў гэтым сэнсе дзёньнік Максіма Багдановіча – добры прыклад, менавіта ён разбурыў пасъмяротны міф пра цнатлівага юнака. Яшчэ дзёньнік можа стаць адмысловым сродкам помсты – дзеля звяздання рахунку з сучаснікамі, але ня тычыцца тэксту Максіма Багдановіча.

Вядома, калі ўявиць, што дзёньнік будзе надрукаваны, то ён атрымае шмат каментароў розных экспертаў — літаратуразнаўцаў, псіхолагаў, культуролагаў і г.д.

Дзёньнік будзе надрукаваны — ня варта сумнявацца, калі толькі ня здaryцца чагосці накшталт пажару. Тэкст, напісаны летам 1915 году, будзе надрукаваны, і тых, хто прагнушчы пачытаць яго, спасыцігне расчараўванье. Таямніца зынікне.

Так, ён будзе надрукаваны, бо дзёньнік пісьменьnika – асобны літаратурны жанр. Нават у тых выпадках, калі чалавек у сваіх нататках ня хоча быць літаратарам, дзёньнік пісьменьnika ўсё адно мае звышасабістую каштоўнасць. И сам пісьменьник ня можа ня думаць пра тое,

Сядзяць Сяргей, Уладзімір, Іван Дзябольскія,
стайць Дзядор. 1909 г..

што калі-небудзь яго дзёньнік трапіць да тых, хто захоча яго надрукаваць.

У свой час дзёньнік расчытаўся пры дапамозе крыміналістычнай экспертызы. Менавіта крыміналісты рабілі фотакопіі інтymных запісаў і іх расчытку. Але да гэтага часу дзёньнік расчытаны ня цалкам. Не расчыталіся, напрыклад, слова, якія знаходзіліся на згінах. Запісы рабіліся на аркушы, які пасыля перагінаўся некалькі разоў, каб займаць менш месца, каб лягчэй было схаваць. Не расчыталіся некаторыя скарачэнні (іх там шмат) і слова (запісы вяліся дробным “бісерным” почыркам). Зразумела, што цалкам дзёньнік расчытаны ня будзе, але перад тым, як быць надрукаваным, ён патрабуе яшчэ дадатковай працы. У першую чаргу — расчыткі. Варта, каб з ім папрацавалі эксперты, у тым ліку з шэрагу музейшчыкаў, якія лепей ведаюць почырк Максіма Багдановіча і, у адрозненьне ад экспертаў-крыміналістаў, маюць час, зацікаўленасць і магчы-

масыць задумашца над сэнсам і зъместам таго ці іншага скарачэння.

Музейныя таямніцы.

Агульнавядома, што “інтымны дзёньнік паэта” захоўваецца ў фондах Літаратурнага музею Максіма Багдановіча ў Менску.

Там, дарэчы, шмат чаго захоўваецца, у тым ліку і ніжня жаночая бялізна XIX стагоддзя, і пасыцельная бялізна таксама. А яшчэ шмат лістоў і ўспамінаў, якія чакаюць свайго дасьледчыка.

Апошнім часам супрацоўнікаў Літаратурнага музею Максіма Багдановіча часта папракаюць за тое, што “не выдаюць для друку дзёньнік”.

Я цалкам разумею, што вырашыць аддаць дзёньнік для друку цяжка. Па сутнасьці дзёньнік – гэта чужая таямніца, якая трапіла ў рукі менавіта табе, толькі таму, што ты працуеш у музеі.

Музейны супрацоўнік увесь час знаходзіцца сярод чужых рэчаў, таямніцаў

і ўспамінаў. Усё гэта – чужое, усё – належыць памерлым. Музейны супрацоўнік ня толькі захоўвае, ён сам у пэўным сэнсе закладнік. Нельга сказаць, што ён валодае чужымі рэчамі, таямніцамі, успамінамі, хутчэй яны валодаюць ім. У гэтым сэнсе сярод музейных супрацоўнікаў існуе шмат забабонаў, легендаў, міфаў ды іншых “перажыткаў старажытнага съветаўспрыманья” ў сувядомасці. Напрыклад: старыя гадзіннікі (якія не ідуць) спыняюць час; ня варта доўга ўглядзіцца ў твары на фотаздымках – там памерлія, яны цягнуць энергію з жывых (а старыя здымкі вельмі якасныя, і асабліва выразныя на іх вочы). Тое самае тычыцца антыкварных рэчаў, якія захоўваюць цяпло рук і пачуццяў людзей, якіх даўно няма.

Але, што ні рабі, у музеі нікуды не схаваешся ад вачэй са старых фотаздымкаў і рэчаў, якія належалі людзям, што сталі ценямы. Рэчы, якімі яны валодалі, разышліся па съвеце, частка трапіла ў музей. І на службу да гэтых рэчаў запісаліся ўжо іншыя, але такія ж ня вечныя цені – музейшчыкі.

Музей да часу захоўваюць чужыя таямніцы. Чужыя таямніцы знаходзяцца ў вялікай колькасці ў лістах, цыдулках, дзёньніках, успамінах. А яшчэ ёсьць сваякі з “кола знаёмых”, якія шмат ведаюць.

Сябра.

9 студзеня 2004 году ў Менску ў Літаратурным музеі Максіма Багдановіча на навукова-практычнай канферэнцыі “Я не самотны, я книгу маю...” я гутарыла з Нінай Сяргеевнай Дзябольскай – пляменніцай Дзядора Дзябольскага, гімназічнага сябра Максіма Багдановіча.

Дзядор Дзымітрыевіч Дзябольскі быў блізкім сябрам, адным з нешматлікіх людзей, у каго Максім Багдановіч знаходзіў разуменне і ў тым ліку таго, што тычылася яго захаплення беларускай паэзіяй. У сваю чаргу Дзядор Дзябольскі захапляўся індыйскай філософіяй і астрономіяй. Яны падоўгу гутарылі пра каметы, метэрты і зорнае неба.

Адам Ягоравіч Багдановіч.

Дзядор Дзябольскі быў арыштаваны ў 1948 годзе, па абвінавачаньні ў тым, што ён зьяўляецца членам Ордэну Тампліераў пад імем Арсеній. Вядома, што Дзядор Дзябольскі вёў дзёньнік, які быў зынішчаны карнымі органамі. Ніна Дзябольская распавяла, што “Дзядор Дзябольскі быў жанаты. Ён ажаніўся вельмі рана ў 1916 годзе, калі загінуў старэйшы брат Іван (знаходзячыся ў нямецкім палоне скончыў жыцьцё самагубствам — перарэзаў горла лязом). Дзядор таксама быў на вайне, амаль два гады санітарам. Калі старэйшы брат загінуў, ён ажаніўся на дзяўчыне, якая была закаханая не ў яго, а ў старэйшага загінулага брата Івана. І, калі той загінуў, яна выйшла замуж за Дзядора, толькі таму, што ён быў Дзябольскі. Яна яго асабліва і не кахала, хаця заставалася верная яму ўсё жыцьцё. Яны мелі аднаго сына Івана, які нарадзіўся ў 1917 годзе”.

Пасьля вызвалення ў 1957 годзе Дзядор Дзябольскі напісаў вельмі пяшчотныя ўспаміны пра свайго гімназічнага сябра Максіма Багдановіча і іх агульнае атачэньне. У гэтых успамінах асабліва кранаюць жаночыя вобразы. Сярод іх маленькая пляменьніца Дзядора — Вераніка і Марыя Іванаўна — жонка старэйшага брата Уладзіміра Дзябольскага.

Вераніка.

“У 1910 годзе з'явілася ў нашай сям'і маленькая чароўная істота. — Пісаў Дзядор Дзябольскі. — Наша першая пляменьніца Вераніка. Для Максіма яна адразу ж стала ня менш блізкай, чым для нас усіх. Ён заўсёды размаўляў з ёй, прынёс ёй вялікі заалагічны атлас з малюнкамі з'яўроў. Гэтых з'яўроў яна падоўгу разглядала, седзячы ў сваім высокім крэслку. І калі прыйдзіў Максім, казала глыбокім шэнтам: “Макім прыйшоў!” Імя Вераніка Максіму вельмі падабалася, ад гэтай дзяўчынкі і назва яго паэмы “Вераніка”.

Пра далейшы лёс Веранікі распавяла Ніна Дзябольская. Цытую даслоўна (з дыктафоннага запису): “Вераніка — дачка Аляксандры Дзьмітрыеўны Дзя-

Вераніка Залатарова.

больской і Залатарова Давіда Аляксееўіча (ён загінуў перад вайной у лагерах). Іх сумеснае жыцьцё было вельмі кароткім. Ён працаваў дырэктарам музею і быў камандзіраваны ў Італію, пасьля гэтай італьянскай камандзіроўкі яго і забралі. Лёс Веранікі быў таксама вельмі сумны. Яна была доктарам і загінула падчас блакады Ленінграду. Сын яе тады быў дзіцём, які ведаў толькі сваё імя... Нават не імя, а хатнюю мянушку — Люсік, па-моіму. Вераніка памерла, і ён застаўся адзін у кватэры. Падчас блакады па кватэрах хадзілі людзі, шукалі тых, каму патрэбная дапамога. Яны знайшлі дзіцё і мёртвую маці. Яго даставілі ў дзіцячы дом. Пасьля яго адшукаў брат Веранікі (па хатняй мянушцы, якую дзіцё паўтарала). А забраў да сябе бацька, і ён жыў у яго сям'і ў Мурманску. Мы з ім перапісваліся, бацькі заахвочвалі нас да перапіскі, гэта я цудоўна памятаю. Мне было дзесяць гадоў. Я памятаю канверты, на якіх мы дзіцячым

почыркам пісалі: “Мурманск...” Ён жыў у свайго бацькі і яго жонкі, ён там выхоўваўся, а паступаць паехаў у Ленінград і паступіў... Было гарачае лета, ён пайшоў купаца і патануў. Ён нешчаслівы быў. І ў Веранікі, і ў яго – і ва ўсіх іх вельмі сумны лёс. Вераніка нарадзілася ў 1910 годзе, значыць ёй было крыху за трыццаць, калі яна памерла. Дзе пахавалі яе – невядома”.

Мілая жанчына Марыя Іванаўна

Я запыталася пра лёс яшчэ адной жанчыны, якую ўзгадвае Дзядор Дзябольскі ва ўспамінах пра Максіма Багдановіча наступным чынам:

“З жонкай майго старэйшага брата Марыяй Іванаўнай, якая чакала тады першае дзіця, Максім пасябраваў. У паштоўцы ён пісаў: “Дзіця ў М.І. вызначаеца вельмі выразна”. І вось гэтая ціжарнасьць, самаадчуванье, якое ёй выклікаеца, прыкметы, адчувањні рухаў дзіцяці асабліва цікавілі Максіма, і ён распытваў пра гэта з такой цікавасцю, так проста, што Маруся (мы так яе звалі) таксама проста і адказвала, нібы гаварыла з самым блізкім чалавекам”.

Ніна Сяргеевна Дзябольская сказала: “Так, так... Марыя Іванаўна – жонка старэйшага брата Уладзіміра. Яе лёс вельмі цікавы. Само яе нараджэнне было сямейнай таямніцай... І на сёньняшні дзень таямніцу гэтую ведаю толькі я. Яна была афіцыйна дачкой двараніна Сапожніка. А на самой справе была дачкой зусім іншага чалавека. Калі яе маці ўжо чакала дзіця, Сапожнікаў на ёй афіцыйна ажаніўся. Цікава, ці ведала яна сама таямніцу свайго паходжання. Марыя Іванаўна была вельмі мілай жанчынай, сібруйкай Аляксандры Дзымітрыеўны (маці Веранікі), г. зн. сібруйкай сястры свайго будучага мужа. Марыя Іва-

Ул.Дзябольскі і М.Сапожніка. 1912 г.

наўна выйшла замуж да статкова рана. Яна ўваходзіла ў кола Дзябольскіх і выйшла замуж за аднаго з іх, што, у рэшце рэшт, натуральна. Яе муж Уладзімір Дзымітрыевіч быў юрыстам, Марыя Іванаўна працавала ў музеі. У яе было пяцёра дзяцей. Але першае дзіцё загінула, гэта быў сын, які нарадзіўся мёртвым. Я Марыю Іванаўну не застала, яна памерла ў 1940 годзе”.

Фотаздымкі Веранікі, Марыі Іванаўны, братоў Івана і Дзядора Дзябольскіх і іх асабістых рэчы можна ўбачыць у залах 3-4 Літаратурнага музею Максіма Багдановіча ў Менску. Але не заўсёды падчас экспкурсіі на іх з'вяртаюць увагу наведнікаў. І гэта не выпадкова. У адным з метадычных дапаможнікаў для музеішчыкаў экспкурсію парайноўваюць з айсьбергам, дакладней саму экспкурсію – з той часткай, якая знаходзіца над вадой, а ўсё, што пад вадой – гэта асноўная інфармацыя, якую трэба ведаць, але пажадана не выкарыстоўваць перед публікай без асаблівой патрэбы, пакуль не пачнуща канкрэтныя пытаныні. Тады дазваляеца зазірнуць у глыбіню...

*Ліпень 2003 – травень 2004 г.г.
Феадосія-Менск.*

© Фотаздымкі з Фондаў Літаратурнага музею Максіма Багдановіча.

*Рэдакцыя «Дзеяслова» выказвае ічыную падзяку
супрацоўнікам Літаратурнага музею Максіма Багдановіча ў Менску
і асабісту Тацяне Шубінай — за прадстаўленыя здымкі
і дапамогу ў падрыхтоўцы матэрыялу да друку.*